

Inspectie van het Onderwijs
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

EFFECTIEF AFSTANDSONDERWIJS

Bas Aarts
Inge de Wolf
Tijana Breuer
Sanne van Wetten

EducationLab (Universiteit Maastricht)

Maastricht University

EducationLab
What works in education

december 2020

Voorwoord: Hoe effectief is afstandslernen?

De (gedeeltelijke) schoolsluitingen en (deels) afwezige leraren en docenten hebben ertoe geleid dat een groot deel van het onderwijs op afstand heeft plaatsgevonden en nog plaatsvindt. Dit is niet alleen in Nederland het geval, maar ook in alle andere landen.

Afstandsonderwijs kan effectief zijn, zo blijkt uit diverse overzichtstudies.^{1,2} In de meeste sectoren is afstandsonderwijs minder effectief dan fysiek onderwijs. Een uitzondering lijkt afstandsonderwijs in het Hoger Onderwijs, daar lijken diverse vormen van afstandsonderwijs effectiever dan fysiek onderwijs.^{2,3} Uit de wetenschappelijke literatuur blijkt verder dat de effectiviteit erg verschilt naar het aanbod en tussen (groepen) leerlingen. Leerlingen die moeite hebben met regulier onderwijs, vallen vaker uit bij afstandsonderwijs.

Dit overzichtsartikel beschrijft hoe effectief afstandsonderwijs kan worden vormgegeven. Eerst worden zes risico's van afstandsonderwijs beschreven. Daarna wordt ingegaan op effectieve afstandslessen en effectieve aanpakken op schoolniveau. Ook wordt beschreven hoe ouders betrokken kunnen worden in het afstandsonderwijs. Dit artikel beschrijft wetenschappelijke inzichten voor alle sectoren, van basisonderwijs tot hoger onderwijs. Voor de leesbaarheid is ervoor gekozen te spreken over leerlingen, leraren en scholen, waarmee ook studenten, docenten en opleidingen worden bedoeld.

Kijk voor meer informatie op de website:

www.education-lab.nl

¹ Education Endowment Foundation (2020) Best Evidence on supporting students to learn remotely. EEF, UK.

² Education Endowment Foundation (2020) Remote Learning: Rapid Evidence Assessment. EEF, UK.

https://educationendowmentfoundation.org.uk/public/files/Publications/Covid-19_Resources/Remote_learning_evidence_review/Remote_Learning_Rapid_Evidence_Assessment.pdf

³ Gonzalez, P., De la Rubia, M.A., Hincz, P. Comas-Lopez, M., Subirats, L., Fort, S. & Sacha, G.M. (2020) Influence of COVID-19 confinement on students' performance in higher education. In: Plos One, October 9, 2020. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0239490>.

INHOUD

Voorwoord: Hoe effectief is afstandsleren? 2

1 Risico's van afstandsonderwijs 4

1.1 Risico's voor leerlingen 4

1.1.1 Leerachterstanden 4

1.1.2 Beperkt welbevinden en lagere motivatie onder leerlingen 4

1.1.3 Minder (actieve) deelname aan onderwijs 4

1.2 Risico's voor scholen en opleidingen 5

1.2.1 Gebrekkige continuïteit van onderwijs 5

1.2.2 Hoge werkdruk en onveiligheid onder personeel 5

1.2.3 Suboptimale uitvoering en kwaliteit toegepaste vakken en praktijkvakken, stages en toetsing opdrachten 5

2 Kenmerken van effectieve afstandlessen 6

2.1 Kwaliteit didactisch handelen is essentieel 6

2.2 Organiseer interacties tussen/met leerlingen om de motivatie van de leerlingen te verhogen 6

2.3 Laat leerlingen zelfstandig werken 7

2.4 Extra aandacht voor kwetsbare leerlingen 8

3 Effectieve organisatie van afstandsonderwijs op schoolniveau 10

3.1 Toegang: organiseer voor alle leerlingen toegang tot afstandsonderwijs 10

3.2 Professionalisering: help leraren beter te worden in afstandsonderwijs 10

3.3 Welbevinden: bewaak welbevinden leerlingen, leraren en schoolleiders 10

3.4 Inhalen achterstand: organiseer extra steun of inhaalprogramma's voor leerlingen die achterstand hebben opgelopen 11

3.5 Ouderbetrokkenheid: betrek ouders bij afstandsonderwijs (in funderend onderwijs) 11

4 Technische bijlage: Afstandsleren 14

5 Colofon 15

1 Risico's van afstandsonderwijs

De sterke toename van afstandsonderwijs gedurende de COVID19-pandemie heeft inzicht gegeven in de risico's van onderwijs op afstand. In de wetenschappelijke literatuur worden een zestal risico's van afstandsonderwijs onderscheiden.² Dit zijn 3 risico's voor leerlingen en 3 risico's voor scholen en opleidingen.

1.1 Risico's voor leerlingen

Voor leerlingen zijn er drie risico's van afstandsonderwijs: 1) leerachterstanden, 2) lager welbevinden en motivatie en 3) beperkte deelname.^{1,2}

1.1.1 *Leerachterstanden*

Nu in 2020 veel fysiek onderwijs is vervangen door afstandsonderwijs, laat internationaal onderzoek opnieuw zien dat leerlingen leerachterstanden oplopen. Voor basisschoolleerlingen in Nederland ging het in de eerste helft van 2020 gemiddeld om 6 tot 8 weken achterstand.^{4, 5, 6} Hierdoor waren de toetscores van leerlingen voor de zomer 2020 lager dan in 2018 en 2019.⁷ Vergelijkbare leerachterstanden zien we in Vlaanderen⁸ en de UK⁹. Tussen leerlingen bestaan grote verschillen, de achterstanden gelden met name voor kwetsbare leerlingen en leerlingen die moeite hebben om de stof bij te houden.^{4,5,6,8, 9} Ook bestaan er grote verschillen tussen basisscholen in opgelopen achterstanden en zijn er enkele basisscholen waar de leerlingen juist vooruit zijn gegaan.⁵

1.1.2 *Beperkt welbevinden en lagere motivatie onder leerlingen*

Afstandsonderwijs leidt bij een deel van de leerlingen tot verminderd welbevinden. Waar scholen actief bijdragen aan het welbevinden van leerlingen, geldt dit in mindere mate. Nederlandse onderwijsprofessionals geven dan ook aan dat het welzijn van leerlingen een van de grootste zorgen op de school is.¹⁰ Het risico op sociaal isolement, eenzaamheid en onveiligheid is groter. Dit geldt in het bijzonder voor leerlingen waar welbevinden al relatief laag was voordat er sprake was van afstandsonderwijs.¹¹

1.1.3 *Minder (actieve) deelname aan onderwijs*

Een deel van de leerlingen loopt het risico om niet of minder actief deel te nemen aan afstandsonderwijs. Dit betreft drie verschillende groepen leerlingen:

- **Leerlingen zonder digitale middelen of ruimtes**

Leerlingen die thuis niet beschikken over digitale middelen, ruimte en/of studiemateriaal kunnen moeilijk deelnemen aan afstandsonderwijs.

⁴ Engzell, P., Frey, A. & Verhagen, M.D. (2020) Learning Inequality During the Covid-19 Pandemic. <https://osf.io/download/5f995b4687b7df03233b06fe/>

⁵ BBO (2020) De Staat van het Amsterdamse Primair Onderwijs 2020. BBO | Gemeente Amsterdam | Onderzoek, Informatie en Statistiek.

⁶ Meshcheriakova, O., Borghans, L., Haenbeukers, R. & T. Schils (2020) Limburgse leerlingen op de basisschool ten tijde van corona. <https://www.educatieveagendalimburg.nl/bijdragen/limburgse-leerlingen-op-de-basisschool-ten-tijde-van-corona-1>

⁷ Lek, K., Feskens, R. & Keuning, J. (2020) Het Effect van Afstandsonderwijs op Leerresultaten in het PO. Cito, 2020.

⁸ Maldonado & De Witte (2020) The effects of school closures on standardized student test outcomes. Universiteit Leuven.: <https://feb.kuleuven.be/research/economics/ces/documents/DPS/2020/dps2017.pdf>

⁹ Blainey, K., Hiorns, C., Hannay, T. (2020) The Impact of Lockdown on Children's Education: a Nationwide Analysis. RS Assessment from Hodder Education | SchoolDash.

¹⁰ Bol, T. (2020) Inequality in Homeschooling During the Corona Crisis in the Netherlands. First Results from the LISS Panel. SocArXiv Papers. April 30. <https://osf.io/preprints/eocarxiv/hf32q>.

¹¹ Onderwijsraad (2020) Advies inzake de gevolgen van de coronacrisis voor het onderwijs. Den Haag: Onderwijsraad.

Nederlands onderzoek laat zien dat een deel van de leerlingen niet in staat is deel te nemen aan afstandsonderwijs door gebrek aan digitale middelen en ruimtes.^{1 2}

- **Leerlingen die nog steeds thuisblijven of uit beeld zijn geraakt**
Tijdens de COVID-19-crisis zijn leerlingen uit beeld geraakt en zijn er leerlingen die nog steeds niet naar school gaan vanwege het gevaar op besmetting. Deze leerlingen nemen vaak niet of beperkt deel aan het afstandsonderwijs.
- **Ongemotiveerde leerlingen**
Bij afstandsonderwijs is het een grotere uitdaging om leerlingen gemotiveerd te houden. Ongemotiveerde leerlingen lopen het risico af te haken door gebrek aan motivatie. Een uitzondering hierop vormt een kleine groep leerlingen, die met afstandsonderwijs vanuit een veilige thuisomgeving juist meer gemotiveerd lijkt.

1.2 Risico's voor scholen en opleidingen

Ook op schoolniveau zijn er een drietal risico's van afstandsonderwijs, namelijk gebrekkige continuïteit, hoge werkdruk en onveiligheid onder leraren en een suboptimale uitvoering van de vakken met een sterke praktijkcomponent.

1.2.1 Gebrekkige continuïteit van onderwijs

Het huidige afstandsonderwijs is veelal een oplossing voor afwezigheid van leraren of leerlingen. Deze afwezigheid maakt het voor scholen/opleidingen een uitdaging om de continuïteit van het onderwijs te borgen met afstandsonderwijs.^{1 3}

1.2.2 Hoge werkdruk en onveiligheid onder personeel

Het vormgeven en invullen van het huidige afstandsonderwijs doen leraren vaak naast of in aanvulling op hun reguliere onderwijs. Dit gebeurt in een tijd dat leraren, door de COVID-19-crisis, al veel voor hun kiezen krijgen⁶ en scholen te maken hebben met bovengemiddelde afwezigheid van leraren.^{1 1} Onderzoek laat zien dat niet alleen de werkdruk van leraren met het afstandsonderwijs is toegenomen, maar ook van schoolleiders.^{1 3, 1 2} Ook rapporteren leraren lager welzijn en gevoelens van onveiligheid.

1.2.3 Suboptimale uitvoering en kwaliteit toegepaste vakken en praktijkvakken, stages en toetsing opdrachten

Afstandsonderwijs blijkt met name een uitdaging bij toegepaste vakken (leren schrijven en ontwikkelen van fijne motoriek in po), praktijkvakken (in vmbo en opleidingen mbo), stages (mbo, hbo en wo) en bij toetsing en examens van deze toegepaste en praktijkvakken. Het uitvoeren van praktische opdrachten is niet altijd mogelijk op afstand, in een deel van de sectoren is het momenteel erg moeilijk stages te vinden en toetsing/examens van praktijkvakken varieert van lastig tot onmogelijk.

^{1 2} NRO (2020) Impact Coronamaatregelen op het Onderwijs: hogere werkdruk, lager welzijn. Den Haag, NRO.

^{1 3} Inspectie van het Onderwijs (2020) COVID-19-monitor Inspectie van het Onderwijs meting 1-3. Diverse rapporten, alle sectoren.

2 Kenmerken van effectieve afstandslessen

Met goede afstandslessen en aanvullende maatregelen op schoolniveau is het mogelijk effectief afstandsonderwijs te geven. Een overzichtsstudie² van EEF concludeert dat er vier zaken belangrijk zijn bij afstandslessen: (1) de kwaliteit van het didactisch handelen, (2) interactie tussen leerlingen, (3) zelfstandig werken en (4) een passende vorm.

2.1 Kwaliteit didactisch handelen is essentieel

De kwaliteit van het didactisch handelen is bij afstandsonderwijs nog belangrijker dan bij fysieke lessen.^{1 0} De effectieve onderdelen van goede didactiek zijn bij digitale lessen niet anders, alleen belangrijker, dan bij fysieke lessen.⁷ Het gaat om een combinatie van:

- een duidelijke uitleg die aansluit op het kennis- en vaardigheidsniveau van de leerlingen,
- het organiseren van structuur, duidelijkheid en rust,
- het betrekken van leerlingen,
- oefening, en
- het geven van feedback.

Het is belangrijker dat deze elementen van effectief onderwijs aanwezig zijn, dan hoe of wanneer lessen worden gegeven. Een heldere uitleg kan live of in een (vooraf opgenomen of reeds beschikbare) video gebeuren. Belangrijk hierbij is dat de uitleg duidelijk voortbouwt op het eerdere leren van de leerlingen. Een aantal van de kenmerken van effectieve lessen is wel ingewikkelder te realiseren zijn bij afstandslessen dan bij fysieke lessen, zoals het geven van feedback.^{1 0} Feedback kan bestaan uit: (1) aangeven of het antwoord goed/fout is, (2) het goede antwoord geven of (3) uitleg geven over het goede antwoord. Met name het geven van uitleg over het goede antwoord is zeer effectief.^{1 4} Ook zijn specifieke didactische vormen lastig op afstand, zoals het uitdagen van leerlingen om hardop te denken en zelf met antwoorden te komen.

2.2 Organiseer interacties tussen/met leerlingen om de motivatie van de leerlingen te verhogen

In de online omgeving hebben leerlingen meer afleiding en minder overzicht, wat hun motivatie kan verminderen. Interacties verhogen de motivatie van leerlingen en kan hun leerprestaties verbeteren. De interactie kan plaats vinden tussen leerlingen onderling en tussen leraar en leerlingen. Wetenschappelijk onderzoek laat zien dat communicatie- en samenwerkingsapplicaties helpen om de interacties tussen leerlingen onderling en leerling/leraar te bevorderen.^{1 5} De interactie met de leraar of tussen de leerlingen onderling kan synchroon verlopen via videobellen of chatten, maar kan ook asynchroon verlopen via bijvoorbeeld email, Google Drive, Wikiwijs.

De interacties kunnen plaatsvinden tijdens de digitale lessen, maar ook buiten de lessen om (ervoor, erna of op andere tijden). Wanneer de interactie wordt ingezet tijdens de les, dan heeft deze het grootste effect op de leerprestatie wanneer deze

^{1 4} Der Kleij, Fabienne M, Feskens Remco C W, and Eggen Theo J H M. (2015). Effects of Feed-back in a Computer-Based Learning Environment on Students' Learning Outcomes: A Meta-Analysis. *Review of Educational research*, 85(4), pp.475-511.

^{1 5} Kortekaas-Rijlaarsdam, A.F., Turkeli, R., de Vries, N., Ehren, M.C.M. & Meeter, M. (2020) Effecten van inhaal- en ondersteuningsprogramma's om onderwijsachterstanden in te halen: een eerste overzicht van internationale en Nederlandse literatuur. Vrije Universiteit: researchinstitute Learn!

doelbewust door de leraar is ontworpen en geïmplementeerd.¹⁶ De leraar betreft leerlingen dan actief bij de les door hier op te sturen, regelmatig vragen te stellen en leerlingen te vragen om te reageren op hun leeftijdgenoten. Buiten de lessen kan bijvoorbeeld peer-tutoring ingezet worden. Binnen deze methode werken de leerlingen in tweetallen of kleine groepen samen om elkaar te ondersteunen.

Bij het ontwerpen van samenwerkingstaken zijn vier elementen effectief: (1) positieve onderlinge afhankelijkheid tussen leerlingen; (2) individuele verantwoordelijkheid; (3) interacties tussen leerlingen; en (4) het geven en ontvangen van uitgebreide uitleg. Deze vier elementen zijn goed vertegenwoordigd in een studie waarbij leerlingen tijdens een biologieles een visuele weergave moeten maken van het begrip fotosynthese.¹⁷ Hierbij maakten de leerlingen individueel een tekening, legden deze aan elkaar uit in hun 'groep' de tekeningen, namen de verschillen en overeenkomsten door en maakten een gezamenlijke tekening. Hier had de samenwerking een positief gemiddeld effect op de leerprestaties.

Naast interacties over de lesinhoud, is het ook belangrijk dat er sociale interacties zijn tussen leerlingen. Sociale interacties vergroten het welbevinden van leerlingen. Daarnaast verhogen ze de motivatie om te leren.

2.3 Laat leerlingen zelfstandig werken

Tijdens de reguliere fysieke lessen werken leerlingen regelmatig zelfstandig. De leraar is in de klas aanwezig en kan structuur en ondersteuning bieden aan leerlingen. Ook bij afstandsonderwijs is het effectief dat leerlingen zelfstandig werken. Meer dan in fysieke lessen wordt hierbij een beroep gedaan op het vermogen van leerlingen om structuur aan te brengen en de juiste leerstrategieën in te zetten.¹⁸

Als leraar kun je leerlingen hierbij op diverse manieren ondersteunen ('scaffolding'). Je kunt helpen door taken te vereenvoudigen, op te splitsen in subtaken, of dusdanig aan te passen zodat er minder complexe handelingen, kennis en instrumenten nodig zijn.¹⁹ Hierbij kun je werkwijzen uit fysieke lessen gebruiken, zoals tekstschema's of breukenkaarten. Daarnaast kun je bepaalde leerstrategieën aanbieden waardoor leerlingen verder kunnen werken aan de taak. Voorbeelden hiervan zijn het uitleggen van de leerstof aan een huisgenoot of medeleerling en het laten maken van een mindmap waarmee de leerlingen bepaalde concepten of ideeën kunnen organiseren.¹⁸ In veel online programma's zit ondersteuning voor zelfstandig werken opgenomen. Deze programma's bevatten bijvoorbeeld instructie-video's met extra uitleg, de mogelijkheid om bij het maken van opdrachten een hint te vragen die via een pop-up verschijnt of gerichte controlevragen voor de leerlingen. Deze vormen van 'scaffolding' hebben een significant positief effect op de leerprestaties van leerlingen.^{20, 21} Verder is het belangrijk dat leerlingen regelmatig succeservaringen opdoen en feedback ontvangen over hun werk.¹⁴

¹⁶ Borokhovski Eugene, Tamim Rana, Bernard Robert M, Abrami Philip C, and Sokolovskaya Anna. (2012). Are contextual and designed student-student interaction treatments equally effective in distance education?. *Distance education*, 33(3), pp.311-329.

¹⁷ Gijlers, H., Weinberger, A., van Dijk, A. M., Bollen, L., & van Joolingen, W. (2013). Collaborative drawing on a shared digital canvas in elementary science education:

¹⁸ Sluijsmans, Surma, Camp, Vanhoyweghen, Muijs & Kirschner (2020) Toolgericht of doelgericht? Drie wijze didactische lessen voor afstandsonderwijs.

¹⁹ Valcke, M. (2010). *Onderwijskunde als ontwerpwetenschap. Een inleiding voor ontwikkelaars van instructieve en voor toekomstige leerkrachten*. Gent: Academia Press.

²⁰ Jeong Heisawn, Hmelo-Silver Cindy E, and Jo Kihyun. (2019). Ten years of Computer-Supported Collaborative Learning: A meta-analysis of CSCL in STEM education during 2005-2014. *Educational research review*, 28, 100284.

²¹ Belland Brian R, Walker Andrew E, Kim Nam Ju, and Lefler Mason. (2017). Synthesizing Results From Empirical Research on Computer-Based Scaffolding in STEM Education: A Meta-Analysis. *Review of educational research*, 87(2), pp.309-344.

Zelfstandig werken kan extra gestimuleerd worden met digitale toepassingen. Hiermee kunnen leerlingen extra oefenen en hun kennis toepassen. Zowel de kwantiteit als de kwaliteit van het oefenen kan hierdoor vergroot worden. Een eenvoudig voorbeeld om de oefenfrequentie voor leerlingen te verhogen en om leerlingen te ondersteunen belangrijke informatie te onthouden, is een quiz-toepassing op een mobiele telefoon of een tablet, zoals Kahoot, Quizlet, Nearpod en LessenUp. Ook zijn programma's met adaptieve mogelijkheden effectief.^{1 3} Naast het bieden van een kans voor meer oefening, bouwen sommige vormen van digitale middelen een beoordeling in en proberen ze de inhoud van de taken die de leerlingen moeten uitvoeren aan te passen, om zo extra uitdaging en ondersteuning te bieden. Het grote voordeel van deze adaptieve programma's is dat ze de mogelijkheid bieden om gepersonaliseerde ondersteuning te bieden. De programma's kunnen het begrip en kennis van de leerlingen relatief goed en nauwkeurig beoordelen en de inhoud van de oefening aanpassen, zodat de leerlingen op het juiste niveau oefenen. Hoewel dit soort toepassingen extra leermogelijkheden bieden aan leerlingen die het risico lopen om achterop te raken, zal hun impact, net als bij andere vormen van technologie afhangen van hoe goed de leraar deze weet in te zetten en hoe goed deze gecombineerd kan worden met traditionele vormen van didactisch handelen. De meeste van dit type programma's zijn immers ontworpen om te worden gebruikt als extra ondersteuning, dus ter vervanging van andere vormen van inhaalinterventie, maar niet ter vervanging van het traditionele onderwijs. Voorbeelden van adaptieve online-programma's zijn Rekenuin, Taalzee, Words & Birds en Snappet.

Tip

Wat moeten leerlingen weten bij een online opdracht?

Wanneer leerlingen online opdrachten krijgen is het belangrijk dat ze goed begrijpen:

- Wat ze moeten doen.
- Hoe ze hulp van de leraar kunnen krijgen.
- Feedback kunnen krijgen over hoe ze iets kunnen verbeteren.

Om leerlingen die vastlopen te helpen is het goed om vaste hulpmomenten in te plannen, zodat leerlingen weten dat ze om die momenten ondersteuning kunnen krijgen. Het is handig als leerlingen hun additionele vragen vooraf indienen, zodat de leraar zich erop voor kan bereiden. Het is ook handig om de vragen en de uitleg op te nemen, zodat ook anderen hiervan kunnen profiteren.

2.4

Extra aandacht voor kwetsbare leerlingen

Sommige leerlingen doen het net zo goed in online lessen als tijdens fysiek onderwijs, sommigen doen het misschien zelfs beter, maar gemiddeld genomen presteren leerlingen slechter in de online omgeving, en dit geldt met name voor leerlingen met leerachterstanden. De leraren moeten dus extra aandacht besteden aan de behoefte ten van deze leerlingen en de manieren waarop ze deze leerlingen betrokken kunnen houden. Deze extra aandacht kan zich richten op:

- Goed in beeld brengen en monitoren van cognitieve resultaten en sociaalemotioneel welbevinden.

- Intensiever contact met deze leerlingen (bijvoorbeeld door extra ondersteuning).
- Meer steun bieden bij het zelfstandig werken, bijvoorbeeld door het verstrekken van checklists of dagelijkse plannen.
- Intensivering van contact met de ouders (zie hierna).

3 Effectieve organisatie van afstandsonderwijs op schoolniveau

De organisatie van afstandsonderwijs is voor veel scholen een uitdaging. Onderzoek laat zien dat er vijf zaken effectief zijn: (1) toegang realiseren tot afstandsonderwijs, (2) professionalisering van leraren, 3) het bewaken van welbevinden, 4) het organiseren van inhaalprogramma's en 5) het betrekken van ouders (in 't funderend onderwijs).

3.1 Toegang: organiseer voor alle leerlingen toegang tot afstandsonderwijs

De toegang tot technologie is essentieel, omdat een gebrekkige toegang veelal betekent dat een leerling het afstandsonderwijs gedeeltelijk of niet kan volgen. Toegang tot digitale middelen is voor het afstandsonderwijs een harde randvoorwaarde; zonder laptop of internet is het meestal onmogelijk om digitale lessen te volgen. Scholen en opleidingen doen er daarom goed aan te zorgen dat al hun leerlingen een laptop/tablet, internet en toegang tot digitale leermiddelen hebben. Met name voor leerlingen uit kansarme gezinnen is dit geen vanzelfsprekendheid. Zij profiteren hierdoor veelal minder van het afstandsonderwijs dan leerlingen uit kansrijke gezinnen.^{1 3}

Scholen hanteren verschillende strategieën om de toegang tot afstandsonderwijs te garanderen, met name voor kwetsbare groepen leerlingen. Ze organiseren apparatuur voor de leerlingen, maken gebruik van mogelijkheden die er wel zijn (bijvoorbeeld afstandsonderwijs via de mobiele telefoon) of halen kwetsbare leerlingen naar school om daar onderwijs te volgen.

3.2 Professionalisering: help leraren beter te worden in afstandsonderwijs

Omdat leraren en hun didactisch handelen de belangrijkste succesfactor zijn in effectief afstandsonderwijs, helpt het om leraren hierin te ondersteunen en beter te laten worden in afstandsonderwijs. Veel leraren hebben zich het afstandsonderwijs in korte tijd eigen gemaakt, maar zijn nog geen volleurde professionals in afstandsonderwijs. Ondersteuning en professionalisering op het gebied van afstandsonderwijs helpt leraren er beter in te worden.

Professionalisering van leraren behoort tot een van de meest effectieve interventies in het onderwijs, met zowel korte als langetermijneffecten.^{1 5} Veel scholen investeren in deze tijd extra in de professionalisering van hun leraren, met name in afstandsonderwijs. Hierbij gaat het om extra begeleiding en ondersteuning bij het gebruik van nieuwe hardware en softwareapplicaties (zoals TEAMS, Google classrooms, etc.), en de combinatie tussen fysiek en afstandsonderwijs.^{2 2} Ook gaat het om professionaliseringsactiviteiten zoals peer learning, het delen van goede voorbeelden en gerichte scholingsactiviteiten.

3.3 Welbevinden: bewaak welbevinden leerlingen, leraren en schoolleiders

Het is belangrijk dat een school of opleiding het welbevinden van de leerlingen, leraren en schoolleiders extra bewaakt, omdat verminderd welbevinden een risico is bij afstandsonderwijs. Voor schoolleiders en leraren geldt dat ze in deze periode voor extra uitdagingen staan. Het is belangrijk dat schoolleiders en leraren zich focussen op zaken die er echt toe doen en effect hebben. Houd in de gaten wat acuut nodig is en wat later kan. Voor schoolleiders geldt dat het belangrijk is dat zij

^{2 2} G. Orlov, D. McKee, Berry, J., Boyle, A, DiCiccio, T., Ransom, T., Rees-Jones, A. & Stoye, J. (2020) Learning During the COVID-19 Pandemic: It Is Not Who You Teach, but How You Teach. NBER-paper.

het team helderheid bieden, een vinger aan de pols houden en leraar aanmoedigen en ondersteunen. Voor leraren geldt dat het belangrijk is dat zij monitoren waar hun leerlingen mee bezig zijn, bijvoorbeeld door het huiswerk te controleren, en regelmatig te vragen hoe het met hen gaat. In het geval van een instabiele of onveilige situatie moet er snel gehandeld worden bijvoorbeeld door deze leerlingen toch toegang te geven tot klassikaal onderwijs of door hen op te vangen en hen op de opvanglocatie het afstandsonderwijs te laten volgen.^{1 1}

3.4 Inhalen achterstand: organiseer extra steun of inhaalprogramma's voor leerlingen die achterstand hebben opgelopen

Een deel van de leerlingen ontwikkelt zich met afstandsonderwijs niet optimaal en loopt achterstand op.^{3, 4, 5, 6} Deze leerlingen zijn gebaat bij extra steun of inhaalprogramma's. Scholen kunnen dit organiseren door bijvoorbeeld extra te investeren in extra ondersteuning door leraren of door ouders^{1 8} (met name PO en SO), inhaalprogramma's^{2 3} als tutoring en zomerscholen, en andere vormen van extra ondersteuning. Van belang hierbij is dat de steun en inhaalprogramma's zich richten op de daadwerkelijk opgelopen achterstanden van de betreffende leerlingen, omdat ze anders niet effectief zijn (en vooral stigmatiserend werken). De meeste scholen hebben financiering voor extra ondersteuningsprogramma's aangevraagd^{1 3},^{2 4}, met name om achterstanden in schoolprestaties weg te werken.

Eerste bevindingen van een studie uit Engeland van meer dan 1000 leerlingen in het basis- en voortgezet onderwijs tonen aan dat online-bijles een krachtig hulpmiddel kan zijn om kinderen die getroffen zijn door de sluiting van scholen te helpen. Dit onlinebijlesprogramma richt zich met name op leerlingen met een sociaal-economische achterstand. Zij krijgen voor, tijdens of na school online-bijles (ong. 60-90 minuten) van vrijwilligers, waarbij de vrijwilligers regelmatig contact onderhouden met de school.

3.5 Ouderbetrokkenheid: betrek ouders bij afstandsonderwijs (in funderend onderwijs)

Een belangrijke uitdaging voor scholen in het funderend onderwijs is hoe ze samen met de ouders het leren van leerlingen kinderen tijdens afstandsonderwijs kunnen ondersteunen. Dit is met name een uitdaging wanneer het gaat om de gezinnen die ook in fysiek onderwijs minder betrokken zijn bij het leren van hun kinderen en/of niet over voldoende digitale middelen beschikken. Onderzoek laat zien dat een aantal zaken effectief zijn bij het betrekken en ondersteunen van ouders.

Een makkelijke en toegankelijke manier van communiceren over lessen, opdrachten en lesmateriaal is een eerste effectieve aanpak. Hiermee wordt de toegang tot opdrachten en lesmateriaal zo makkelijk mogelijk voor ouders, bijvoorbeeld via een overzichtelijk en makkelijk toegankelijk digitale portal van de school, maar ook schriftelijk. Hoe minder complex, hoe beter. Maak gebruik van een enkel kanaal, zodat het altijd duidelijk is waar ouders informatie kunnen vinden.^{2 5} Ouders kunnen bereikt worden via de portal van de school, maar ook met email, sms'jes of WhatsApp berichtjes. Sms of WhatsApp berichtjes zijn voor sommige ouders een makkelijker toegankelijk communicatiemiddel dan email of een digitaal portal. Het sturen van berichtjes is een erg effectieve en goedkope manier om ouders tips en instructies te geven. De inhoud van de berichtjes kunnen bijvoorbeeld tips geven

^{2 3} Bacher-Hicks, A., Goodman, J. & Mulhern, C. (2020).

^{2 4} Education Lab NL (2020) Extra lessen: een literatuuroverzicht van effectieve interventies.

^{2 5} Education Endowment Foundation (2020). Supporting parents and carers at home. What schools can do to help. EEF, UK.

over hoe ouders samen met hun kinderen kunnen lezen, rekenen etc.^{26, 27, 28} Probeer berichten zoveel mogelijk te personaliseren, en berichten kort en positief te houden.^{29, 30} Geef geen uitgebreide uitleg over het curriculum. Bedenk of de taal in geschreven berichten duidelijk genoeg is, bijvoorbeeld op maximaal [B1 niveau](#). Op deze [website](#) kun je controleren of een woord op B1 niveau is.

Een tweede effectieve aanpak is het geven van gemakkelijke en praktische handvaten om het leren thuis te ondersteunen die aansluiten bij de methodes in de klas. Ouders zijn geen leraren. Laat ouders weten dat er niet van hen verwacht wordt dat zij als leraar optreden. Ouders kunnen hun kind het beste ondersteunen door ervoor te zorgen dat kinderen een vaste structuur per dag hebben, aan de slag kunnen met opdrachten op gezette tijden, en dat er een werkplek voor hun kind is. Stel bijvoorbeeld een dagplanner ter beschikking, waarin ouders samen met hun kind de dag kunnen plannen waarvan het schoolwerk onderdeel is.^{25, 31} Bij jongere kinderen kunnen ouders hun kind ondersteunen door samen korte activiteiten te doen, zoals samen lezen. Ouders kunnen een leeromgeving realiseren voor hun kind door materialen in huis te hebben zoals boeken, puzzels en speelgoed. Bij oudere kinderen is het vooral belangrijk dat ouders hun kind stimuleren om te leren, maar niet om direct bij opdrachten betrokken te zijn.^{30, 31}

Geef ouders ook informatie en tips over hoe ze hun kind kunnen helpen volgens de methodes die bij lezen en rekenen worden toegepast binnen de school.³² Er kan bijvoorbeeld per opdracht, waar relevant, een korte uitleg voor ouders worden geplaatst. Stel een leerdoel per opdracht op, bijvoorbeeld: lees 5 pagina's in het boek *De Blijde Beer*, maak som 1 t/m 10 op pagina 50. Zo weten ouders ook precies wat het werk is dat gedaan moet worden. Tot slot kunnen ouders eenvoudige tijdsmanagementstrategieën met hun kind oefenen.²⁵ Ouders kunnen bijvoorbeeld met hun kind bespreken hoe ze een bepaalde taak gaan aanpakken, en hen daarna vragen of de aanpak goed gewerkt heeft.

Bij ouderbetrokkenheid is het belangrijk dat de school rekening houdt met de achtergrond en mogelijkheden van alle ouders (opleiding, inkomen, cultuur). Zo hebben niet alle ouders digitale middelen zoals laptops of tablets in huis, of voldoende van deze middelen voor elk lid van het hele gezin. Gebruik daarom verschillende formats.²⁵ Bied bijvoorbeeld zowel digitale als fysieke materialen aan, zodat alle ouders kunnen maken van lesmateriaal. Ga daarom na welke middelen kinderen thuis ter beschikking hebben. Het kan ook zo zijn dat kinderen wel de beschikking hebben over digitale middelen, maar bijvoorbeeld niet over knutselspullen. Houd ook rekening met de behoeftes van kinderen die extra ondersteuning nodig hebben, en de mogelijkheden van ouders die de Nederlandse taal niet volledig beheersen. Welke aanpassingen in opdrachten en communicatie is hiervoor nodig? Bedenk ook of er gevoelig lesmateriaal is die wellicht minder geschikt is om in de thuissituatie aan te bieden.

²⁶ Cortes, K. E., Fricke, H., Loeb, S., Song, D. S., & York, B. N. (2018). Too little or too much? Actionable advice in an early-childhood text messaging experiment. *Education Finance and Policy*, 1-44.

²⁷ Cortes, K. E., Fricke, H. D., Loeb, S., Song, D. S., & York, B. N. (2019). When behavioral barriers are too high or low—How timing matters for parenting interventions (No. w25964). National Bureau of Economic Research.

²⁸ Doss, C., Fahle, E. M., Loeb, S., & York, B. N. (2019). More Than Just a Nudge Supporting Kindergarten Parents with Differentiated and Personalized Text Messages. *Journal of Human Resources*, 54(3), 567-603.

²⁹ Education Endowment Foundation (2020). *Communicating Effectively with Families: Guide for Schools*. EEF, UK.

³⁰ Education Endowment Foundation (2018). *Working with parents to support Children's learning*. EEF, UK.

³¹ Patall, E. A., Cooper, H., & Robinson, J. C. (2008). Parent involvement in homework: A research synthesis. *Review of educational research*, 78(4), 1039-1101.

³² Education Lab NL (2020) *Ouderbetrokkenheid: een literatuuroverzicht van effectieve interventies*.

Tip

Het sturen van sms of WhatsApp berichten naar ouders is erg effectief!

Het sturen van berichtjes is erg effectief en goedkoop om de ontwikkeling van leerlingen extra te ondersteunen tijdens afstandsonderwijs.

Berichtjes kunnen zich richten op het geven van algemene tips ter ondersteuning van lees- of rekenvaardigheden, maar ook tips geven van activiteiten die ouders kunnen ondernemen met leerlingen.

Voorbeelden van berichten zijn:^{26, 29}

“De klank van het begin van een woord is erg belangrijk voor lezen. Door het zeggen van de beginletter van woorden zoals “ttt” in taco & tomaat, bereid je je kind voor op lezen. Laat ook je kind de “ttt” herhalen.”

“Wanneer je leest met je kind, praat dan over wat jullie hebben meegemaakt. “De hond gaat naar buiten” Weet je nog dat we gisteren een hond buiten zagen?”

“Het kan erg moeilijk zijn om rekenen thuis te leren. Zorg ervoor dat er tijd is voor uw kind om te oefenen wat hij of zij al weet. Bijvoorbeeld het herhalen van tafeltjes.”

4 Technische bijlage: Afstandsleren

Definitie: Afstandsleren is een vorm van leraren waarbij het onderwijs niet fysiek maar op afstand plaatsvindt, veelal digitaal.

Zoektermen: afstandsleren (distance learning), digitaal onderwijs (digital learning), hybride onderwijs, effects COVID-19 students/schools

Hoe sterk is het bewijs?

Deze informatie is gebaseerd op internationale reviewstudies en losse wetenschappelijke studies naar effectief afstandsonderwijs, in het bijzonder tijdens de huidige COVID-19-crisis. Waar mogelijk wordt gebruik gemaakt van studies gericht op het onderzoeken van causale effecten, het 'sterke bewijs'. De actuele studies naar kansen en bedreigingen van afstandsonderwijs tijdens de COVID-19-crisis zijn vaak (nog) niet causaal, het bewijs bij deze studies is daardoor minder sterk.

Sterke internationale studies staan centraal in dit overzicht, zoveel mogelijk aangevuld met studies over scholen in Nederland. We hebben geen indicaties dat lessen uit het buitenland niet relevant zijn voor de Nederlandse context. Verder betreffen de studies alle sectoren, waarbij wel opvalt dat relatief veel onderzoek gaat over effecten in het hoger onderwijs. Er bestaan kleinere aantallen studies over effecten in het basisonderwijs, speciaal onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs.

In deze overzichtsstudie is verder gebruik gemaakt van zowel overzichtsstudies, als van losse studies. Hierdoor kunnen we zowel algemene conclusies trekken, als (effecten van) meer praktische interventies beschrijven. Een meer gedetailleerde beschrijving van de studies is te verkrijgen via Bas Aarts (B.Aarts@maastrichtuniversity.nl).

5 Colofon

Inspectie van het Onderwijs
Postbus 2730 | 3500 GS Utrecht
www.onderwijsinspectie.nl

In samenwerking met EducationLab (Universiteit Maastricht).

Een exemplaar van deze publicatie is te downloaden vanaf de website van de Inspectie van het Onderwijs: www.onderwijsinspectie.nl.

© Inspectie van het Onderwijs | december 2020